

מؤسسة 'شاليم'
لتطوير خدمات للشخص ذو
التخلف العقلي في السلطات المحلية
The Shalem Fund
for Development of Services for People with
Intellectual Disabilities in the Local Councils
פיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית
התפתחותית ברשויות המקומיות

אוניברסיטת חיפה
UNIVERSITY OF HAIFA

הקשר בין תובנה אימהית לעולם הפנימי של הילד, רגישות אימהית, והתקשרות: המקרה של ילדים עם לקות אינטלקטואלית

פרופ' דוד אופנהיים

המרכז לחקר התפתחות הילד והחוג לפסיכולוגיה
אוניברסיטת חיפה

מחקר זה נערך בסיוע מענק מחקר מקרן שלם
הקרן לפיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית ברשויות המקומיות
2011

קרן שלם/033/2011

תוכן עניינים

<u>עמוד</u>	<u>פרק</u>
3	תקציר
4	מבוא
4	תובנה אימהית
6	תמיכה אמפירית לפרוצדורת ה-IA
8	המחקר הנוכחי
9	שיטה
9	כלי המחקר
12	תוצאות
12	סטטיסטיקה תיאורית
13	קשרים בין משתני המחקר העיקריים לבין משתני הבקרה
14	הקשר בין תובנה ורגישות
14	הקשר בין תובנה והתקשרות
16	דיון
21	סימוכין
23	תקציר באנגלית

תקציר

הספרות בפסיכולוגיה התפתחותית מניחה כי תובנה אימהית כלפי עולמו הפנימי של הילד, דהיינו היכולת להתייחס באופן מקבל למניעים המונחים ביסוד התנהגותו של הילד, הינה התשתית הנדרשת להתנהגות אימהית רגישה, והבסיס להתקשרות בטוחה בין הילד לאמו. ההשערה הזו לא נחקרה עד לשנים האחרונות בשל העדר כלי להערכת תובנה הורית, ובעבודותינו הקודמות ענינו על העדר זה ע"י פתוח ראיון תובנה הבדוק את יכולת ההורה "לראות את העולם מנקודת הראות של הילד". ממצאי מחקרנו הקודמים הראו כי תובנה אימהית תורמת להתפתחות התקשרויות בטוחות בקרב ילדים בעלי התפתחות תקינה, ילדים בסיכון, וילדים עם אוטיזם. מטרת המחקר הנוכחי הייתה להרחיב ממצאים אלה לאוכלוסייה של ילדים עם פיגור. שערנו כי אימהות בעלות תובנה תפגנה רגישות גבוהה יותר במהלך תצפית בהשוואה לאימהות ללא תובנה. כמו-כן, שערנו כי לאימהות בעלות תובנה יהיה סיכוי רב יותר שילדיהן יהיו בעלי התקשרות בטוחה בהשוואה לאימהות חסרות תובנה. לבסוף, בדקנו האם רגישות מתווכת את הקשר בין תובנה להתקשרות.

26 ילדים עם לקות אינטלקטואלית ואימותיהם השתתפו במחקר. האבחון של הילדים אומת

בעזרת כלים מתוקננים. התובנה האימהית הוערכה באמצעות ה-Insightfulness Assessment (Oppenheim & Koren-Karie, 2002), והרגישות האימהית לאיתותי הילד הוערכה מתוך תצפיות על אינטראקציית אם-ילד (Biringen & Robinson, 1991). ההתקשרות של הילדים לאימהות הוערכה באמצעות הסיטואציה הזרה (Ainsworth et al., 1978). בהתאם להשערות המחקר נמצא כי אימהות בעלות תובנה היו רגישות יותר מאלה ללא תובנה במהלך האינטראקציה ביניהם, וילדיהם היו בעלי סכוי רב יותר להיות בעלי התקשרות בטוחה, כל זאת בהשוואה לאימהות ללא תובנה. כמו-כן נמצא כי רגישות מתווכת באופן חלקי את הקשר בין תובנה להתקשרות. הדיון מתרכז בהשלכות של הממצאים לתיאוריית ההתקשרות מחד, ולהבנה של ההתפתחות של ילדים עם לקות אינטלקטואלית מאידך.

מבוא

בספרות העוסקת ביחסי הורים-ילדים נטען כי תובנה אימהית כלפי עולמו הפנימי של הילד, דהיינו היכולת להתייחס באופן מקבל למניעים המונחים ביסוד התנהגותו של הילד (Oppenheim & Koren-Karie, 2002), הינה התשתית הנדרשת להתנהגות אימהית רגישה, והבסיס להתקשרות בטוחה (secure attachment) בין הילד לאמו. ההשערה הזו לא נחקרה עד לשנים האחרונות, בין השאר בשל העדר כלי מדידה מתאימים. בעבודותינו הקודמות ענינו על צורך זה ע"י פתוח ראיון להערכת תובנה (IA: Insightfulness Assessment; Oppenheim & Koren-Karie, 2002). ראיון זה מתבסס על הצגה להורה של קטעי וידאו קצרים שלו ושל ילדו במהלך אינטראקציה ובודק את יכולת ההורה "לראות את העולם מנקודת הראות של הילד" (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978). ממצאי המחקרים הראו כי תובנה אימהית תורמת להתפתחות התקשרויות בטוחות בקרב ילדים בעלי התפתחות תקינה, ילדים בסיכון, וילדים עם אוטיזם. מטרת המחקר הנוכחי הייתה להרחיב ממצאים אלה לאוכלוסייה של ילדים עם פיגור. להרחבה זו חשיבות תיאורטית רבה עבור הבנת מושג התובנה והרלוונטיות שלו ליחסי הורים ילדים גם בפיגור, כאשר הילד מביא לאינטראקציה עם ההורה קשיים התפתחותיים. להרחבה זו גם חשיבות יישומית, בשל ההשלכות הפוטנציאליות של המחקר לקידום התפתחותם של ילדים עם לקות אינטלקטואלית וסיוע למצוי הפוטנציאל ההתפתחותי שלהם. ראשית אסקור את מושג התובנה האימהית ואחר-כך אתא את הדרך בה יכולת זו מוערכת – ה-IA. בהמשך אתאר את תוצאות מחקרנו המעניקות תוקף ל-IA, עם דגש מיוחד לגבי המחקר לגבי ילדים עם אוטיזם. מחקר זה מעניק את הרקע למחקר הנוכחי, שהשערותיו יובאו בסוף פרק זה.

תובנה אימהית

החשיבות של תובנה אימהית לעולמו הפנימי של הילד הינה מרכזית אצל כותבים העוסקים בתהליכים המונחים בתשתית ההורות. בולט בקרב אלה (Fonagy, Steele, Steele, Moran, Fonagy & Higgitt, 1991) שהדגיש את החשיבות של רפלקטיביות הורית בהתפתחות יחסי התקשרות בטוחים בין התינוק והאם. לטענתו, הפונקציה הרפלקטיבית של ההורה, דהיינו יכולתו לחשוב באופן פתוח ובלתי הגנתי אודות מצבים מנטליים של הילד, הינה הבסיס לתגובה הורית מותאמת ומכילה מבחינה רגשית. הורות כזו מאפשרת לילד לארגן את רגשותיו באופן קוהרנטי ויעיל, לפנות להורה לנחמה והרגעה,

ולשתמש בהורה כבסיס בטוח לחקירה – כפי שעושה התינוק הבטוח בהתקשרותו עם ההורה. לפיכך, טוען Fonagy, נצפה כי להורים בעלי תובנה יהיו ילדים הבטוחים בהתקשרות כלפיהם. לעומת זאת, העדר פונקציה רפלקטיבית אמור להוביל להורות בלתי רגישה ובלתי מווסתת רגשית, הורות שאינה מרגיעה את הילד ואינה מספקת בסיס בטוח. מאפיינים אלה משבשים את יכולת הילד לארגן את רגשותיו באופן קוהרנטי ויעיל – כפי שאופייני לילד בעל התקשרות בלתי בטוחה. לפיכך נצפה כי להורים ללא תובנה יהיו ילדים בלתי בטוחים בהתקשרות כלפיהם.

עד לשנים האחרונות השערות אלו לא זכו לבדיקה אמפירית ישירה, וכדי לענות על צורך זה פתחנו פרוצדורה להערכת תובנה (IA: Insightfulness Assessment). ב- IA אמהות מרואיינות לגבי המחשבות והרגשות של ילדיהן ושלחן לאחר שצפו במספר קטעי וידאו בהם מצולמים הילד והאם במהלך אינטראקציה. תעתיקי הראיונות מנותחים ומסווגים לקבוצה של אימהות המפגינות תובנה אימהית, ולשלוש קבוצות שאינן מפגינות תובנה זו. תחילה נגדיר מה זו תובנה ולאחר מכן נתאר את שיטת ההערכה.

שלושה מאפיינים עיקריים מעורבים בתובנה הורית: תובנה למניעים שבתשתית התנהגות הילד מבוססת על ראיית הילד כאדם נפרד עם תכניות, צרכים ומשאלות משלו/ה. המניעים נתפסים באופן חיובי על ידי ההורה ובאופן המותאם להתנהגות אותה הם מנסים להסביר. תפיסה מורכבת של הילד מתבטאת בתיאור משכנע ואמין של הילד כאדם שלם בעל תכונות חיוביות ושיליליות כאחת. תכונות חיוביות מתוארות בפתירות ואף בגאווה ונתמכות על ידי דוגמאות מתאימות. תכונות שליליות המתסכלות, מאכזבות או מפתיעות את ההורה, מתוארות באופן פתוח, ישיר ובלתי מאשים תוך ניסיון להבין את המניעים שבבסיסן. לבסוף, פתיחות הינה מרכזית לתובנה, ומתבטאת ביכולת להבחין ולקלוט התנהגויות בלתי צפויות ומפתיעות של הילד. התמונה של הילד מתעדכנת תוך כדי צפייה בקטעי הוידאו, ואין ניסיון להכפיף את התמונה הזאת לייצוג של הילד כפי שהוא מוכר לאם.

הערכת התובנה האימהית מבוצעת בשני שלבים: ראשית, האמהות והילדים נצפים במספר אינטראקציות כדי לייצר את קטעי הוידאו לגביהם תרואיין האם. שנית, האמהות מרואיינות לגבי מחשבות ורגשות הילד בקטעי הוידאו, לגבי המידה שבה קטעי הוידאו מאפיינים את הילד ומשקפים את תכונותיו, וכן לגבי רגשותיהן במהלך הצפייה. הראיונות מתומללים וניתוחם כולל דרוג על גבי עשרה סולמות

(למשל: תובנה למניעי הילד, פתיחות, מרכבות בתפיסת הילד, קבלה של הילד) ולאחר מכן סוג לקטגוריה אחת המשקפת תובנה ("תובנה חיובית"), ושלוש קטגוריות המשקפות העדר תובנה ("הד צדדיות", "מנותקות", ודפוס "מעורב").

תמיכה אמפירית לפרוצדורת ה-IA

שלושה מחקרים באוכלוסיית ילדים בעלי התפתחות תקינה העניקו תמיכה לתוקף של ה-IA. שני מחקרים התמקדו בקשר בין ה-IA לאיכות ההתקשרות בין התינוק והאם (Oppenheim, Koren-Karie, & Sagi, 2001; Koren-Karie, Oppenheim, Dolev, Sher, Etzion-Carasso, 2002) ושניהם הראו שאמהות שסווגו כמפגינות תובנה חיובית היו בעלות תינוקות בטוחים, אמהות שסווגו כחד-צדדיות היו בעלות תינוקות לא בטוחים / אמביוולנטיים, ואמהות שסווגו לדפוס המעורב היו בעלות תינוקות לא בטוחים / בלתי מאורגנים. לא נמצא קשר בין הדפוס המנותק והתקשרות בלתי בטוחה. בנוסף, באחד המחקרים (Koren-Karie et al., 2002) נמצא שאמהות בעלות תובנה היו יותר רגישות במהלך אינטראקציה עם תינוקותיהן בהשוואה לאמהות חסרות התובנה. מחקר שלישי (Oppenheim, Goldsmith, & Koren-Karie, 2004) נערך על מדגם של ילדי גן שנמצאו בגנון טיפולי בשל בעיות רגשיות והתנהגותיות, ואמהותיהם קבלו הדרכה לגבי התמודדות עם בעיות הילד. הממצאים הראו עליה משמעותית בשיעור האמהות בעלות התובנה לאחר הטיפול. כמו כן נמצאה ירידה משמעותית במספר בעיות ההתנהגות המוחצנות והמופנמות של הילדים בעקבות השהייה בגנון הטיפולי, אך רק בקרב הילדים שאמהותיהם הראו שיפור בתובנתן. לסיכום, תוצאות המחקרים מעידות על התוקף של פרוצדורת ה-IA בקרב ילדים עם התפתחות טיפוסית. אך מה קורה כאשר התפתחותו של הילד אינה טיפוסית, ותרומתו לאינטראקציה עם ההורה מוגבלת או שונה מהצפוי? האם גם אז ישנה חשיבות לתובנה ההורית? אנו שערנו שתובנה הורית ממשיכה להיות חשובה אף במצבים אלו, והשערה זו זכתה לתמיכה ממחקר מהעת האחרונה בו נבדקה התובנה של אימהות לילדים צעירים עם אוטיזם.

במסגרת המחקר (Oppenheim, Koren-Karie, Dolev, & Yirmiya, 2007) הוערכה התובנה של 45 אימהות לבנים צעירים בטווח הגילאים 2.5 עד 5.5 שנים שאובחנו כלוקים באוטיזם. בנוסף נערכו תצפיות על מספר אינטראקציות משחק בין האימהות והילדים וכן הוערכה ההתקשרות של הילדים כלפי אימותיהם. ממצאי המחקר העניקו תמיכה משמעותית לחשיבות התובנה האימהית. נמצא ש-

42% מהאימהות סווגו כבעלות תובנה, שעור נמוך מזה שנמצא במחקרינו על אימהות לילדים בעלי התפתחות תקינה (63%) אך עדיין שעור ניכר וראוי לציון, במיוחד לאור מגבלות התקשורת של ילדים עם אוטיזם וקשייהם באיתות רגשותיהם. ראוי לציון כי לא נמצא קשר בין התובנה האימהית לרמת התפקוד הקוגניטיבי של הילדים, ממצא המעיד הן על כך שתובנה הינה אפשרית גם כלפי ילדים בתפקוד נמוך. כפי ששערנו, אימהות בעלות תובנה נמצאו כמפגינות התנהגות הורית רגישה יותר במהלך משחק וכן הבנייה טובה יותר, וילדיהם נמצאו כמעורבים את אימותיהם יותר וכמגיבים אליהם יותר. לבסוף, גם-כן בהתאם להשערות, נמצא קשר בין תובנה והתקשורת כך שתובנה נמצאה קשורה להתקשורת בטוחה, והעדר תובנה להתקשורת בלתי בטוחה. ממצאי המחקר מעודדים, בהצביעם על החשיבות של תובנה ביחסי הורה ילד גם כאשר תרומת הילד לאינטראקציה מוגבלת ושונה, כפי שהדבר באוטיזם.

תוצאות מחקר זה דרבנו אותנו לבדוק את המשמעות של תובנה אימהית בקרב ילדים עם פיגור. האם התוצאות שקבלנו ייחודיות לאוטיזם? האם לתובנה אימהית כאשר לילד יש לקות אינטלקטואלית אותן השלכות כפי שנמצא במחקרינו הקודמים? ומהי ההשפעה של התפקוד הקוגניטיבי של הילד על התובנה ההורית? שאלות אלו הוו את הרקע למחקר הנוכחי. מערך המחקר היה זהה למחקר האוטיזם שתואר לעיל, תוך הרחבת המיקוד המחקרי לילדים צעירים עם פיגור. כמו מחקר האוטיזם התבסס המחקר הנוכחי על ההבדלים בין אישיים באיכות הרגשית של היחסים בין ילדים עם לקות אינטלקטואלית ואימותיהם, במיוחד במה שקשור להתקשורת. ההתמקדות בהתקשורת באוכלוסיית הלקות אינטלקטואלית מבוססת על מספר מחקרים שמראים כי ילדים עם לקות אינטלקטואלית מפתחים התקשורת כלפי הוריהם בדרך הדומה לזו של ילדים בעלי התפתחות תקינה (Cicchetti & Ganiban, 1990), למרות שבלקות אינטלקטואלית ההתקשורת מופיעה בגיל כרונולוגי מאוחר יותר. כמו-כן, מספר מחקרים מראים כי באוכלוסיית הלקות אינטלקטואלית שעור הילדים בעלי התקשורת בטוחות הינו 50% במוצע, מעט פחות מהשיעור בקרב ילדים בעלי התפתחות תקינה אך לא שונה באופן משמעותי משעור הילדים הבטוחים בהתקשורת בקרב אוכלוסיות קליניות אחרות (van IJzendoorn, Goldberg, Kroonenberg, & Frenkel, 1992). לפיכך, ממצאי המחקר על התקשורת בלקות אינטלקטואלית מצביעים על הרלוונטיות של המושג גם לילדים אלה, ובכך מעוררים את השאלה האם ההבדלים בביטחון

קשורים לתובנה אימהית ולביטוייה באינטראקציה של ההורה עם הילד באופן דומה לילדים בעלי התפתחות תקינה וילדים עם אוטיזם.

המחקר הנוכחי

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לחקור את הקשר בין תובנה אימהית, רגישות אימהית, והתקשרות הילד לאם בקרב ילדים עם לקות אינטלקטואלית. התובנה האימהית הוערכה באמצעות ה-IA (Oppenheim & Koren-Karie, 2002) שתואר לעיל. רגישות אימהית הוערכה מתוך תצפית באמצעות סולם מקובל (Biringen & Robinson, 1991). לבסוף, ההתקשרות של הילד לאם הוערכה באמצעות הסיטואציה הזרה (Strange Situation Procedure, Ainsworth et al., 1978), פרוצדורה מחקרית מקובלת ומתוקפת להערכת התקשרות ילד-אם. נבחנו ההשערות הבאות:

1. אימהות בעלות תובנה יהיו יותר רגישות בהשוואה לאימהות ללא תובנה.
2. אימהות בעלות תובנה יהיו בעלות סיכוי רב יותר להיות בעלות ילדים עם התקשרות בטוחה מאשר אימהות ללא תובנה.

בנוסף, יבחן התפקיד של רגישות אימהית כמתווכת את הקשר בין תובנה אימהית להתקשרות של הילד.

שיטה

משתתפים: 26 ילדים עם לקות אינטלקטואלית ואימהותיהם השתתפו במחקר, ולכולם הייתה אבחנה של לקות אינטלקטואלית עם אתיולוגיה בלתי ידועה ולא היו להם בעיות רפואיות ידועות. הילדים גויסו מקרב מכונים להתפתחות הילד, גנים של החינוך המיוחד, ותחנות חינוכיות-התפתחותיות. גיל הילדים נע בין 2.5 ל-5.5 שנים כאשר הגיל המנטאלי המינימאלי היה 14 חודש, זאת משום שגיל מנטאלי זה נחשב כתנאי הכרחי להיווצרות יחסי התקשרות כפי שהם באים לידי ביטוי ב"סיטואציה הזרה". משום שה-IA מבוסס על ראיון, האימהות שהשתתפו במחקר הינן דוברות עברית כשפת אם. הילדים כולם מתגוררים בבתיהם עם האם. בעת המחקר היו כל הילדים לפחות 6 חודשים לאחר אבחון ע"י רופא כבעלי לקות אינטלקטואלית או עיכוב התפתחותי. חומרת הלקות האינטלקטואלית של הילדים היתה מבינוני עד קל. הליך: המחקר כלל שלושה מפגשים אשר התקיימו ב"מרכז לחקר התפתחות הילד" אשר באוניברסיטת חיפה. במפגש הראשון עברו הילדים מבחנים התפתחותיים, במפגש השני נערכה תצפית על אינטראקציה אם-ילד וכן התבצעה ה"סיטואציה הזרה", ובמפגש השלישי הוערכה התובנה האימהית באמצעות ה-IA.

כלי המחקר

הערכת תפקוד הילד: ה-Vineland וה-Mullen

Vineland Scales (Sparrow, Balla, & Cicchetti, 1984). ה-Vineland הינו ראיון מובנה עם ההורה אשר מעריך את היכולות התפקודיות של הילד וכולל שלושה תחומים: חיברות, תקשורת, ומשימות יום-יום. כל תחום מניב ציון תקן וגיל התפתחותי. בנוסף כל התחומים נסכמים ומתקבל ציון כללי של רמת התפקוד של הילד הדומה במאפייניו לציון IQ, עם ממוצע של 100 וסטיית תקן של 15. **Mullen Scales of Early Learning** (Mullen, 1995). ה-Mullen הוא מבחן התפתחותי שמטרתו להעריך תפקוד קוגניטיבי של פעוטות וילדים מגיל 0 עד 68 חודש. ה-Mullen מורכב מחמישה סולמות, והציונים של הסולמות מניבים ציון מורכב המייצג את ציון ה-IQ.

הערכת תובנה (Insightfulness Assessment (IA); Oppenheim & Koren-Karie, 2002): ה-

IA מתבצע בשני שלבים. בשלב הראשון נערכות שלוש תצפיות על האינטראקציה בין האם והילד (משחק חופשי, משחק מובנה, ומשחק חברתי) ובשלב השני מרואיינת האם לאחר צפיה בכל אחד מקטעי הוידאו לגבי המחשבות והרגשות של הילד. ניתוח הראיונות נעשה על סמך שכתובים, כאשר בשלב

הראשון מדורגים הראיונות על גבי 10 סולמות (למשל, תובנה, מורכבות, פתיחות, קבלה) ועל-פי הציונים בסולמות אלו ובהסתמך על הקריטריונים המופיעים במדריך הניתוח הם מסווגים לאחת מארבע הקטגוריות הבאות: אמהות בעלות תובנה חיובית (Positively Insightful) – אמהות אלו מראות תובנה למניעים להתנהגות הילד, רגישות לעולמו, למחשבותיו ולרגשותיו של הילד. הן מתארות את ילדיהן בצורה מאוזנת על מאפייניו החיוביים והשליליים, תוך תפיסה של הילד כנפרד מהן; אמהות ללא תובנה מסוג חד צדדי (One sided) – לאמהות אלו תפיסה חד-מימדית של הילד והן אינן פתוחות למידע חדש העולה מהתצפית. פעמים רבות לאמהות אלו קשה לשמור את מיקוד השיחה על הילד והן גולשות לנושאים לא רלוונטיים; אמהות ללא תובנה מסוג מנותקות/לא מעורבות (Disengaged) – אמהות אלו חסרות מעורבות ריגשית ותשובותיהן לאקוניות וקצרות. הניסיון להבין את מחשבותיו ורגשותיו של הילד נראה עבורן כחדש ולא מעניין; אמהות ללא תובנה מסוג מעורב (Mixed) – אמהות אלו מאופיינות בהעדר אסטרטגיה אחידה וקוהרנטית של דיבור. הן מגיבות לחלקים שונים של הראיון בדפוס-תגובה שונים, כך שלא ניתן לראות דפוס אחד דומיננטי. לצורך שמירה על עיוורון מנתחות הראיונות נתנו מספרי קוד לכל השיכתובים והוסרו הפרטים המזהים של המשתתפים. המהימנות בין השופטים נבדקה לגבי 25% מהראיונות והיתה 0.79 (kappa) עבור 4 הדפוסים. Fleiss (1981) מאפיין kappa הגבוה מ-0.75 כמעולה.

הערכת התקשרות: הסיטואציה הזרה (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978)

הסיטואציה הזרה הינה פרוצדורה מחקרית מוכרת ותקפה ולכן תסקר כאן רק בקצרה. האם והילד מוזמנים לחדר משחקים במעבדה ובו הם משתתפים בהליך המתועד בווידאו ומורכב מכמה אפיזודות, ביניהן שתי אפיזודות של פרידה שנועדו להעלות את מצוקתו של הילד ולעורר את מערכת ההתקשרות שלו, ושתי אפיזודות של איחוד בין האם לילד. על פי תגובת הילד כלפי האם באפיזודות האיחוד הוא מסווג לאחת מארבע קבוצות התקשרות. תינוק שנרגע מהר כאשר האם חוזרת, מחפש את קרבתה ולא מראה כמעט התנגדות או הימנעות יסווג כבעל התקשרות בטוחה (B). תינוק אשר אינו מחפש את קירבת האם ואף נמנע ממנה יסווג כבעל התקשרות חרדה-נמנעת (A). תינוק אשר מחפש קרבה אל האם אך בו זמנית גם מראה התנגדות אליה יסווג כבעל התקשרות חרדה-אמביוולנטית (C). תינוק אשר אינו מראה אסטרטגיה אחת מסוימת להתמודדות עם מצוקת הפרידה או מראה התנהגות לא מובנית יסווג כבעל

התקשרות לא מאורגנת (D). המהימנות בין השופטים לגבי 20% מהנבדקים על סיווגי ההתקשרות (A/B/C/D) היתה 82% הסכמה.

הערכת רגישות אימהית (Biringen & Robinson, 1991)

הרגישות האימהית הוערכה מתוך שלוש אפיזודות של אינטראקציית אם-ילד: משחק מובנה, משחק חפשי, ומשחק חברתי וקודדה באמצעות סולם שפותח ע"י Biringen & Robinson (1991). רגישות האם מדורגת מ-1 (בלתי רגישה) ל-9 (מאוד רגישה) על סמך מהאלמנטים הבאים: אפקט חיובי, גמישות, יצירתיות, קבלה והתמודדות עם מצבי קונפליקט על-ידי האם. שלושת האפיזודות קודדו על-ידי שלוש מקודדות שונות, שהיו עיוורות לכל שאר משתני המחקר. המהימנות בין השופטות נעה בין 76 ל-97. (ממוצע 89).

תוצאות

תוצאות המחקר מוצגות בחלקים עיקריים אלו:

1. הסטטיסטיקה התיאורית של משתני המחקר.
2. הקשר בין משתני המחקר העיקריים (תובנה, רגישות והתקשרות) לבין משתני הבקרה, הכוללים את מאפייני האם והילד, מאפיינים סוציו-דמוגרפיים.
3. קשרים בין המשתנים העיקריים שעומדים במוקד המחקר.

סטטיסטיקה תיאורית

1. הסטטיסטיקות התיאוריות מוצגות בטבלה 1.

טבלה 1: סטטיסטיקות תיאוריות של משתני המחקר

משתנה	M/n ^a	SD/ % ^a
תובנה		
תובנה	13	50
העדר תובנה	13	50
רגישות אימהית	6.04	.91
התקשרות		
בטוחה	10	37.0
לא בטוחה	17	63.0
הערכת הלקות האינטלקטואלית		
IQ	59.54	18.6
התנהגות מסתגלת	60.78	10.77

^a נעשה שימוש בממוצע (mean) ובסטיית תקן (SD) למשתנים רציפים ובמספרים (n) ובאחוזים (%)

למשתנים קטגוריאליים.

קשרים בין משתני המחקר העיקריים לבין משתני הבקרה

משתני הבקרה במחקר זה כללו את מאפייני האם (גיל, מספר שנות לימוד, מצב סוציו-אקונומי) ומאפייני הילד (גיל, מין, IQ והתנהגות מסתגלת). כדי לבחון את הקשרים בין תובנה, רגישות והתקשרות לבין משתני הבקרה ערכנו ניתוחים דו-משתניים (bivariate analyses): מבחן-t, מתאמי פירסון ו- χ^2 . לא נמצאו קשרים בין תובנה לבין מאפייני האם (מספר שנות לימוד, גיל האם, ומצב סוציו-אקונומי)

ומאפייני הילד (גיל, מין, IQ והתנהגות מסתגלת). כמו-כן, לא נמצאו קשרים בין רגישות לבין רוב מאפייני האם (גיל האם, ומצב סוציו-אקונומי) ומאפייני הילד (גיל, מין, IQ והתנהגות מסתגלת) אך נמצא קשר עם מספר שנות הלימוד של האם: אימהות עם יותר שנות השכלה הראו יותר רגישות מאשר אימהות עם פחות שנות השכלה ($r = .40, p < .05$). ולבסוף, לא נמצאו קשרים בין התקשרות לבין המצב הסוציו-אקונומי של המשפחה ומאפייני הילד (גיל, מין, IQ והתנהגות מסתגלת).

הקשר בין תובנה לרגישות

כדי לבחון את השערת המחקר הראשונה בנוגע לקשר בין תובנה לבין רגישות ערכנו ANCOVA עם תובנה כמשתנה בלתי תלוי, רגישות כמשתנה תלוי, ומספר שנות ההשכלה של האם כמשתנה בקרה. תוצאות ה-ANCOVA היו מובהקות: ($F_{(1, 23)} = 10.11, p = .004$). אימהות עם תובנה ($M = 6.61, SD = .68$) היו רגישות יותר מאימהות ללא תובנה ($M = 5.62, SD = .70$).

הקשר בין תובנה להתקשרות

כדי לבחון את השערת המחקר השנייה בנוגע לקשר בין תובנה לבין התקשרות ערכנו נתוח - χ^2 (ראה טבלה מספר 2). התוצאות הראו כי לאימהות בעלות תובנה היה סכוי גדול יותר להיות בעלות ילדים עם התקשרות בטוחה בהשוואה לאימהות לא תובנה.

טבלה 2: הקשר בין תובנה אימהית ואיכות ההתקשרות של הילד

העדר תובנה	תובנה	
2	8	התקשרות בטוחה (Observed)
5.0	5.0	Expected
-2.4	2.4	Adjusted Standardized Residuals
11	5	התקשרות בלתי בטוחה (Observed)
8.0	8.0	Expected
2.4	2.4-	Adjusted Standardized Residuals

$p < .05^*$

כדי לבחון את התפקיד של רגישות כמתווכת הקשר שבין השלמה אימהית לבין איכות ההתקשרות, פעלנו לפי השלבים שהיתוו Baron and Kenny (1986). בשלב הראשון בדקנו את הקשר בין המנבא (predictor) – תובנה אימהית, לבין התוצאה - איכות ההתקשרות, ומצאנו כי הוא מובהק (p , $\beta = .47, t = 2.64, p = .014$). בשלב השני בדקנו את הקשר בין המנבא – תובנה אימהית, לבין המתווך המשוער - רגישות אימהית, ומצאנו כי הוא מובהק ($\beta = .51, t = 2.90, p = .008$). בשלב השלישי בדקנו את הקשר בין המתווך - רגישות אימהית לבין התוצאה - איכות ההתקשרות. תוך שליטה על המנבא ומצאנו כי הוא אינו מובהק ($\beta = .14, t = 0.67, p = ns$). לבסוף, בשלב 4 בדקנו את הקשר בין המנבא (תובנה) לבין התוצאה (התקשרות) תוך שליטה על המתווך (רגישות) ומצאנו כי המנבא נשאר מובהק, אך באופן שולי, דבר המעיד על תווך חלקי ($\beta = .40, t = 1.07, p = .07$).

לסיכום, כפי ששיערנו, אימהות בעלות תובנה נמצאו רגישות יותר מאימהות ללא תובנה. כמו כן מצאנו כי לילדים עם התקשרות בטוחה אימהות יותר רגישות מאלו של ילדים עם התקשרות בלתי בטוחה. בנוסף מצאנו כי אימהות בעלות תובנה היו בעלות סכוי גבוה יותר שילדיהם יהיו בעלי התקשרות בטוחה בהשוואה לאימהות ללא תובנה. לבסוף, נמצא כי רגישות אימהית תווכה באופן חלקי בלבד את הקשר בין תובנה לבין התקשרות.

דיון

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לחקור את הקשר בין תובנה אימהית, רגישות אימהית, והתקשרות הילד לאם בקרב ילדים עם לקות אינטלקטואלית. ההשערות שהנחו את המחקר התרכזו בחשיבות של תובנה אימהית - היכולת של האם לחשוב על ההתנהגות של ילדה תוך התייחסות מקבלת ומורכבת למניעים שעומדים בבסיס ההתנהגות הזו - כמניחה את התשתית להתנהגות ההורית הרגישה של האם. התנהגות זו, בתורה, אמורה לתרום להתפתחות של רגשות אמון וביטחון של הילד באם, וגיבוש תפיסה של האם כמבינה את הילד מקבלת את מלוא טווח האיתותים הרגשיים שלו, ומגיבה אליהם בהתאם. מקומה המרכזי של התובנה האימהית נחקר כאן בהקשר של ילדים עם לקות אינטלקטואלית, ולמחקר על אוכלוסייה זו חשיבות רבה משום שקשייהם ההתפתחותיים של ילדים אלו יכולים להשפיע על היכולת ההורית לתובנה. בנוסף, קיימת דלות מחקרית לגבי איכות הקשר הרגשי בין אימהות לילדים עם לקות אינטלקטואלית, והמחקר הנוכחי בא לתרום למילוי החוסר הזה (Feniger-Shaal et al., 2011).

תוצאות המחקר העניקו תמיכה לשתי השערותיו. נמצא כי אימהות בעלות תובנה היו רגישות יותר במהלך אינטראקציות עם ילדיהן מאשר אימהות ללא תובנה. כמו-כן נמצא כי אימהות בעלות תובנה היו בעלות סיכוי רב יותר שילדיהן יהיו בעלי התקשרות בטוחה בהשוואה לאימהות ללא תובנה. ממצא חשוב נוסף היה כי אימהות לילדים בטוחים היו יותר רגישות לאיתותים שלהם בהשוואה לאימהות לילדים לא-בטוחים. תוצאה זו אמנם לא עסקה ישירות בתובנה – המוקד של המחקר הנוכחי – אך הייתה חשובה משום שתרמה לחיזוק התוקף של הסיטואציה הזרה באוכלוסיית הלקות האינטלקטואלית. לבסוף, ניתוח תווך (mediation) בדק את תפקיד הרגישות האימהית כמתווכת את הקשר בין תובנה והתקשרות. בעניין זה לא היו למחקר השערות ספציפיות ונמצא כי רגישות מתווכת את הקשר בין תובנה להתקשרות אך רק באופן חלקי.

ככלל ממצאי המחקר דומים לממצאים שהתקבלו במחקרינו הקודם לגבי ילדים עם אוטיזם (Oppenheim et al., 2009; Koren-Karie et al., 2009): בשני המחקרים נמצאו הקשרים הצפויים בין תובנה אימהית לבין הרגישות של האם כפי שהיא באה לידי ביטוי במהלך אינטראקציה עם הילד, ולבין הביטחון של הילד בקשר עם האם כפי שהדבר בא לידי ביטוי במהלך הסיטואציה הזרה. בנוסף מתלכדים הממצאים עם מחקרנו הקודמים לגבי ילדים בעלי התפתחות טיפוסית (Koren-Karie et al.,

(2002), שגם אצלם נמצאו הקשרים הצפויים בין תובנה אימהית, התנהגות הורית רגישה, והתקשרות בטוחה של הילד. התלכדות זו של הממצאים מעבר לאוכלוסיות מחקר שונות המייצגות את ההתפתחות הטיפוסית והבלתי טיפוסית הינה חשובה ביותר ובעלת השלכות משמעותיות הן להרחבת התוקף של תיאוריית ההתקשרות והן לשיפור הבנתנו את ההתפתחות של ילדים צעירים עם לקות אינטלקטואלית. מבחינת תיאוריית ההתקשרות ממצאי המחקר מעניקים משנה תוקף לרעיונות בסיסיים של התאוריה ולכלי המחקר הנגזרים ממנה. במיוחד חשובים הממצאים כי הם מרחיבים את הרלוונטיות של התיאוריה לאוכלוסיית הילדים עם לקות אינטלקטואלית. תוצאות המחקר מראות כי למרות הלקות של ילדים אלה התפתחותם הרגשית, ובמיוחד מערכת התקשרות שלהם, דומה בהרבה מובנים לזו של ילדים בעלי התפתחות טיפוסית. חשוב לציין כי למרות שקיים כבר גוף מחקרי קטן על התקשרות בילדים עם לקות אינטלקטואלית (Feniger-Shaal et al., 2011), רוב המחקרים התמקדו באפיון דפוסי ההתקשרות של הילדים ורק מעט מאוד מחקרים אם בכלל אפיו את ההורות לילדים אלה ובדקו האם הקשרים המוכרים בין הורות להתקשרות בהתפתחות הטיפוסית קיימים גם באוכלוסייה זו. המחקר הנוכחי, שבחן הן את התובנה האימהית והן את הרגישות של האם כפי שהיא באה לידי ביטוי באינטראקציה, ומצא את הקשרים הצפויים בין תובנה ורגישות מחד והתקשרות מאידך, תורם רבות להרחבת התוקף של תיאוריית ההתקשרות ומעיד על עצמתה הרבה של התיאוריה. למרות שתאוריית ההתקשרות פותחה על מנת לתאר את ההתפתחות הנורמטיבית של היחסים בין הילד וילדים בעלי התפתחות בלתי טיפוסית כלל אינם מוזכרים בכתבים המכוננים של התיאוריה, מסתבר כי המושגים הבסיסיים של הגישה, כגון חשיבות הרגישות של ההורה לאיתותים הרגשיים של הילד והיכולת של ההורה לראות את העולם דרך עיני הילד עבור התפתחות קשר בטוח בין הילד להורה, רלוונטיים גם כאשר הילד מביא לקשר עם ההורה קשיים ולקויות התפתחותיים.

הדגש על הדמיון בהתקשרות בין האוכלוסיות המיוחדות לאוכלוסייה הנורמטיבית אינו צריך לטשטש את ההבדלים בין האוכלוסיות. למשל, הספרות מראה כי האיתותים הרגשיים של ילדים עם לקות אינטלקטואלית הינם לעתים קשים יותר לפענוח, והתגובות שלהם להתנהגות ההורה יכולות להיות פחות ברורות ולהעניק להורה משוב פחות ברור שיכול להקשות על ההורה לשנות את התנהגותו כך שתתאים לילד (Feniger-Shaal & Oppenheim, 2011). כמו-כן, הורות לילד עם צרכים מיוחדים יכולה להיות

מלווה באופן טבעי ברמות לחץ וחרדה יותר גבוהות מהורות לילדים בעלי התפתחות טיפוסית. אכן, שיעור ההתקשרויות הבטוחות במחקר (50%) היה מעט יותר נמוך מהשיעור בקרב מדגמים נורמטיביים (כ-70% - 75%). עם זאת המסר העיקרי של הממצאים הינו שלמרות הקשיים האינהרנטיים בהורות לילדים עם צרכים מיוחדים נראה כי מערכות ההתקשרות וההורות פועלות באופן דומה להתפתחות הטיפוסית ובמקרים רבים מתפתחות התקשרויות בטוחות גם באוכלוסייה זו.

כיצד ניתן להסביר את הממצאים, את הדמיון מעבר לשוני הרב בין האוכלוסיות? ראשית, יש לזכור כי מערכת ההתקשרות הינה מערכת בסיסית ביותר החיונית לקיום המין. מערכות דומות אף נמצאות אצל בעלי חיים שללא ספק אינם מצויים במערכות קוגניטיביות מפותחות כמו אצל האדם. יתכן, לפיכך, כי בסיסה של מערכת ההתקשרות וההורות הינם כל-כך חיוניים להישרדותנו כמין ולקיומנו שהם חסונים באופן יחסי לפגיעות כגון בעיות התפתחותיות בקרב הילדים.

הסבר נוסף הינו תאורטי ומתודולוגי, וקשור לדרך ההסתכלות של תאוריית ההתקשרות הבוחנת את הארגון של התנהגות הילד וההורה ואת המידה שההתנהגויות השונות שהילד וההורה מפגינים משרתות מטרות-על, יותר מאשר את השכיחות והעצמה של כל התנהגות במבודד. זוהי הגישה הארגונית אותם תארו Sroufe ו-Waters במאמרם הקלאסי מ-1977 (Sroufe & Waters, 1977). למשל, בהתבוננות על הילד בעת מצוקה הדגש אינו על משך או עצמת הבכי של הילד, אלא על המידה שבה הוא מחפש את קרבת ההורה ומחדש עמו את הקשר. תינוק אחד יכול להפגין בכי ומצוקה רבים ובכך לשרד לאם כי הוא זקוק לקרבתה, ותינוק אחר יכול לחייך לאם ממרחק ולהראות לה צעצוע. שני התינוקות יוצרים קשר לאחר הפרידה מהאם, אך בשל רמות המצוקה השונות שלהם וסבות אחרות הדרך בה הם משדרים את הצורך הרגשי שלהם תהיה שונה. גם ניתוח התנהגות ההורה נעשה באותו אופן: לאחר פרידה מהילד הורה אחד ירים את הילד ויחבק אותו, והשני יתקרב, יחייך, ויציע צעצוע. החשיבות הינה בפתיחות, ביעילות, ובמותאמות הרגשית שבה ההורה מתייחס לילד. מדוגמאות קצרות אלו נהיר כי תאוריית ההתקשרות, בכך שניתוח ההתנהגות נעשה מהזווית של המשמעות הפונקציונאלית שלה, מאפשרת גמישות רבה בביטוי ההתנהגותי של מטרות דומות. יתכן כי גמישות זו מאפשרת לחשוף לאו דווקא את המבדיל בין ילדים עם התפתחות בלתי טיפוסית לאלו עם התפתחות טיפוסית – הבדלים שללא ספק קיימים - אלא דווקא את הדומה.

נקודה דומה רלוונטית גם לגבי הערכת התובנה האימהית. הדמיון עליו אנו מצביעים בין האוכלוסייה של המחקר לאוכלוסייה נורמטיבית מבחינת הקשר בין תובנה לרגישות אימהית והתקשרות בטוחה אצל הילד אינו אומר כי ראיונות התובנה של אימהות משני הקבוצות אינם שונים. רק טבעי הוא שראיונות התובנה של אימהות לילדים עם צרכים מיוחדים יכללו רמות גבוהות יותר של דאגה וחרדה לילד בהשוואה לראיונות של אימהות לילדים בעלי התפתחות טיפוסית. כמו-כן, הקשיים שמציבה הורות לילד עם צרכים מיוחדים יכולים אף הם לבוא לידי ביטוי בראיון שעשוי לכלול יותר ביטויי תסכול של ההורה או קושי להבין את המניעים להתנהגות הילד. אולם, כל עוד ההורה מדבר על סוגיות אלו בפתיחות ובאופן מוכל ומותאם, וכל עוד קשיים אלו אינם מציפים את הריאיון אלא הופכים לחלק ממארג רחב ומלא של תיאור הילד, קידודו ההורה כמפגין תובנה הינו אפשרי. גמישות זו והדגש על קוהרנטיות התיאור של הילד בראיון התובנה יכולים אף הם להסביר את דפוס הממצאים – כלומר את הדמיון הבסיסי לממצאים מההתפתחות הנורמטיבית.

לממצאים גם חשיבות עבור המחקר לגבי ילדים עם לקות אינטלקטואלית. ככלל, קיים מעט מחקר על ההתפתחות הרגשית של ילדים עם לקות אינטלקטואלית, ובמיוחד חסר מחקר על הבדלים בין אישיים בקרב קבוצה זו (בנגוד למחקרים העוסקים בהשוואה בין קבוצה זו לקבוצות אחרות). מחקרים אלו חשובים משום שהם יכולים לעזור להבין את המסלולים ההתפתחותיים השונים של ילדים בעלי לקות אינטלקטואלית. ההשערה הינה כי אינטראקציות מיטיבות ואופטימאליות בין הילד וסביבתו, ובמיוחד דמויות ההתקשרות שלו, עשויות לעזור לילד למצות את הפוטנציאל הגלום בו, גם אם הוא סובל מלקות כלשהי. להשערה זו חסרה תמיכה אמפירית ומחקרים כגון זה יכולים להעניק את התמיכה הנדרשת. במיוחד חשובים מחקרי אורך שיראו איזה היבטים של הקשר הרגשי בין הילד וההורה משמעותיים עבור התפתחותו האופטימאלית של הילד. השיעור הגבוה יחסית של אימהות עם תובנה וילדים בטוחים במחקר מצביע על כך כי קבוצה משמעותית של הורים וילדים מאופיינת על ידי קשרים חיוביים, וקבוצה זו מהווה מסגרת התייחסות מתאימה עבור העזרה שיש להציע להורים והילדים שאינם נהנים מקשרים כאלה. מרכזיותה של התובנה ההורית כפי שעלה מהמחקר מצביע גם על כוונת ההתערבות האפשריים. למשל, ניתן לשער כי התערבות המכוונת להגברת התובנה של ההורים לעולמו הפנימי של ילדים ולמניעים העומדים בבסיס ההתנהגות שלו עשויה לסייע להתנהגות הורים רגישה יותר ואף להגדלת

הסכוי להתקשרות בטוחה בין הילד להורה. קיימות מספר גישות התערבות מבוססות על טכניקות צפייה משותפת בוידאו (למשל Powell, Cooper, Hoffman, & Marvin, 2007), ויתכן כי טכניקות אלו עשויות להיות יעילות גם עם אוכלוסיית הלקות האינטלקטואלית.

הצורך בהגברת התובנה רלוונטי במיוחד משום שמעבר לקשיים בתובנה אותם אנו רואים גם בקרב הורים לילדים בעלי התפתחות טיפוסית, תובנה הורית בקרב הורים לילדים עם צרכים מיוחדים מאוגרת בשל לפחות שתי סבות נוספות. האחת: הלקות של הילד יכולה לגרום להתנהגויות ספציפיות שקשות לפענוח ע"י ההורים. למשל, רגישויות סנסוריות של הילד עשויות להיות מבלבלות ובלתי מובנות להורה. הדרכה ע"י איש מקצוע המכיר את האפיונים המיוחדים של האוכלוסייה בה מדובר עשויה לסייע רבות להגביר את התובנה ולהפחית ייחוסים שליליים ובלתי מותאמים. השנייה: התגובה הרגשית לאבחון של הילד כבעל צרכים מיוחדים הינה לרוב קשה ומציפה, ונדרש תהליך משמעותי על מנת להתאים את התפיסה של הילד למציאות, תהליך המלווה ברגשות עזים שיכולים להקשות על הנפרדות והויסות הרגשי הנדרשים עבור תובנה הורית. גם כאן לווי של אנשי מקצוע יכול לסייע באופן משמעותי ביותר לקבל את האבחון של הילד ולמצוא דרך ל"בניית חלומות חדשים" עבורו (Barnett et al., 2003).

למחקר גם מספר מגבלות. ראשית, גודל המדגם מצומצם. אמנם, כאשר עוסקים באוכלוסיות מיוחדות כמו במחקר הנוכחי, וכאשר ישנה הקפדה רבה על אימות האבחון כפי שנהגנו כאן, קשה הרבה יותר לגייס מדגמים גדולים. עם זאת, הגודל של המדגם הינו מגבלה על העצמה הסטטיסטית ונדרשת רפליקציה של הממצאים. שנית, למרות שהסיטואציה הזרה תוקפה במחקר הנוכחי עדיין יש שאלות לא מעטות לגבי השימוש בה באוכלוסייה זו, במיוחד לאור הגיל של הילדים שהינו גבוה באופן משמעותי מהגיל שבו אמורים לעשות שימוש בסיטואציה הזרה. שלישית, המחקר התבצע בנקודת זמן אחת, ומעניין וחשוב לבדוק את ההשלכה של הנתונים לגבי הילדים והאימהות לגבי המשך התפתחותם של הילדים. בשעה שיש הרואים בלקות אינטלקטואלית קושי מבני בילד שאינו ניתן לשינוי והמעצב את הקשר בין הילד להורה, המחקר הנוכחי מדגיש את יחסי הגומלין בין הילד וההורה, את תרומותיהם ההדדיות לאיכות הקשר, ואת האיכות הרגשית החיובית המאפיינת דיאדות רבות גם באוכלוסייה זו.

סימוכין

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Barnett, D., Clements, M., Kaplan-Estrin, M., Fialka, J. (2003). Building New Dreams: Supporting Parents' Adaptation to Their Child With Special Needs. *Infants & Young Children, 16* (3), pp. 184–200.
- Biringen, Z., & Robinson, J. (1991). Emotional availability in mother-child interactions: A reconceptualization for research. *American Journal of Orthopsychiatry, 61*, 258-271.
- Canetti, L., Shalev, A.Y., & Kaplan-De-Nour, A. (1994). Israeli adolescents' norms of the Brief Symptom Inventory (BSI). *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences, 1*, 13-18.
- Cicchetti, D., & Ganiban, J. (1990). The organization and coherence of developmental processes in infants and children with Down syndrome. In R. M. Hodapp, J. A. Burack, & E. Zigler (Eds.), *Issues in The Developmental Approach to Mental Retardation* (pp. 1-28). New York: Cambridge University Press.
- Derogatis, L. & Spencer, P.M. (1982). *The Brief Symptom Inventory (BSI): Administration, scoring & procedures manual-I*. John Hopkins University School of Medicine.
- Donenberg, G., & Baker, B.L. (1993). The impact of young children with externalizing behaviors on their families. *Journal of Abnormal child Psychology, 21*, 179-198.
- Feniger-Schaal, R., Oppenheim, D., Koren-Karie, N., & Yirmiya, N. (2011). Attachment and intellectual disabilities. In J. Burak (Ed.), *Handbook of Intellectual Disability* (pp. 334 – 348). New York: Oxford University Press.
- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G.S., & Higgitt, A.C. (1991). The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant Mental Health Journal, 13*, 200-217.
- Koren-Karie, N., Oppenheim, D., Dolev, S., Sher, E., & Etzion-Carasso, A. (2002). Mothers' insightfulness regarding their infants' internal experience: Relations with maternal sensitivity and infant attachment. *Developmental Psychology, 38*, 534-542.
- Koren-Karie, N., Oppenheim, D., Dolev, S., & Yirmiya, N. (2009). Mothers of securely attached children with Autism Spectrum Disorder are more sensitive than mothers of insecurely attached children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50*, 643-650.

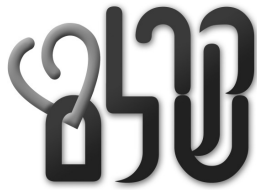
- Mullen, M. E. (1995). *Mullen Scales of Early Learning*. AGS.
- Oppenheim, D., Koren-Karie, N., & Sagi, A. (2001). Mothers' empathic understanding of their preschoolers' internal experience: Relations with early attachment. *International Journal of Behavioral Development, 25*, 16-26.
- Oppenheim, D., & Koren-Karie, N. (2002). Mothers' insightfulness regarding their children's internal worlds: The capacity underlying secure child-mother relationships. *Infant Mental Health Journal, 23*, 593-605.
- Oppenheim, D., Goldsmith, D., & Koren-Karie, N. (2004). Maternal Insightfulness and preschoolers' emotion and behavior problems: Reciprocal influences in a therapeutic preschool program. *Infant Mental Health Journal, 25*, 352-367.
- Oppenheim, D., Koren-Karie, N., Dolev, S., & Yirmiya, N. (2009). Maternal insightfulness and Resolution of the Diagnosis are related to secure attachment in preschoolers with Autism Spectrum Disorder. *Child Development, 80*, 519 – 527.
- Powell, B., Cooper, G., Hoffman, K., & Marvin, R. (2007). The Circle of Security Project: A Case Study "It Hurts To Give That Which You Did Not Receive." In D. Oppenheim, and D. F. Goldsmith (Eds.), *Attachment theory in clinical work with children: Bridging the gap between research and practice* (pp. 172-202). New York: Guilford Press.
- Sparrow, S. S., Balla, D. A., & Cicchetti, D. V. (1984). *Vineland adaptive behavior scales*. Circle Pines, Minn: American Guidance Services.
- Sroufe, L. A., & Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development, 48*, 1184-1199.
- van IJzendoorn, M.H. & Kroonenberg, P.M. (1988). Cross-cultural patterns of attachment: A meta-analysis of the Strange Situation. *Child Development, 59*, 147-156.
- Weinraub, M., & Wolf, B. (1983). Effects of stress and social supports on mother-child interactions in single- and two-parent families. *Child Development, 54*, 1297-1311.
- van IJzendoorn, M.H., Goldberg, S., Kroonenberg, P. M., & Frenkel, O. J. (1992). The relative effects of maternal and child problems on the quality of attachment: A meta-analysis of attachment in clinical samples. *Child Development, 63*, 840-858.
- van IJzendoorn, M. H., Goldberg, S., Kroonenberg, P. M., & Frenkel, O. J. (1992). The relative effects of maternal and child problems on the quality of attachment: A meta-analysis of attachment in clinical samples. *Child Development, 63*, 840-858.

Abstract

Mothers' insightfulness into the inner world of the child, that is the capacity to refer to and accept the motives underlying the child's behavior, is presumed to underlie sensitive maternal behavior and, consequently, secure child-mother attachment. This hypothesis was not examined until recently due to the lack of a measure for assessing insightfulness, and in our prior studies we addressed this need by developing the Insightfulness Assessment designed to assess the parent's capacity to "see things from the child's point of view". The findings of our prior studies showed that maternal insightfulness facilitates the development of secure attachments in typically developing children, high-risk children, and children with Autism. The goal of the present study was to extend these findings to children with Intellectual Disability. We hypothesized that Insightful mothers will be more sensitive during observations of mother-child interactions compared to non-Insightful mothers. In addition we hypothesized that insightful mothers will be more likely to have securely attached children than non-Insightful mothers. Finally we examined whether sensitivity mediates the link between Insightfulness and attachment.

Twenty-six children with Intellectual Disability and their mothers participated in the study. Children's clinical diagnoses were confirmed using standardized tests. Mothers' insightfulness was assessed using the Insightfulness Assessment (Oppenheim & Koren-Karie, 2002), maternal sensitivity was assessed from observation (Biringen & Robinson, 1991), and children's attachment was assessed using the Strange Situation (Ainsworth et al., 1978). As hypothesized we found that insightful mothers were more sensitive than non-insightful mothers and were also more likely to have securely attached children. We also found that sensitivity partially mediated the link between insightfulness and attachment. The discussion focuses on

the implications of the findings for attachment theory and for our understanding of the development of young children with Intellectual Disability.

מؤسسة "شاليم" | The Shalem Fund
لتطوير خدمات للشخص ذو
التخلف العقلي في السلطات المحلية | for Development of Services for People with
Intellectual Disabilities in the Local Councils
פיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית
התפתחותית ברשויות המקומיות

אוניברסיטת חיפה
UNIVERSITY OF HAIFA

Associations between maternal insightfulness into the child's inner world, maternal sensitivity and child attachment: The case of children with Intellectual Disability

David Oppenheim, Ph.D.

**The Center for the Study of Child Development
University of Haifa**

This work was supported by a grant from Shalem Fund for
Development of Services for People with Intellectual Disabilities in the
Local Councils in Israel

2011